

Błąd, groźba, podstęp - to kolejne wady oświadczenia woli



Po przedstawieniu w poprzedniej części artykułu (TS nr 47) dwóch wad oświadczeń woli regulowanych w kodeksie cywilnym, pora na omówienie pozostałych wad. Mowa o błędzie, podstępie oraz groźbie.

Błąd

Błąd polega na wadliwym przekonaniu osoby składającej oświadczenie woli co do faktycznego stanu rzeczy (błędna ocena rzeczywistości) lub co do treści złożonego oświadczenia woli. Tak rozumiany błąd musi się odnosić do treści czynności prawnej oraz musi być istotny. Ustawodawca wskazał, co należy rozumieć przez błąd istotny. Otóż zgodnie z art. 84 § 2 kodeksu cywilnego można powoływać się tylko na błąd uzasadniający przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia tej treści.

Niezależnie od spełnienia dwóch wskazanych wyżej warunków, które umożliwiają powołanie się na błąd, ważne jest, czy oświadczenie woli zostało złożone innej osobie. W takiej sytuacji uchylenie się od jego skutków prawnych dopuszczalne jest tylko wtedy, gdy błąd został wywołany przez tę osobę, nawet bez jej winy, albo gdy wiedziała ona o błędzie lub mogła z łatwością go zauważyć (przy czym nie dotyczy to czynności prawnych nieodpłatnych).

W praktyce kwestią powołania się na błąd w ramach stosunku pracy Sąd Najwyższy zajmował się najczęściej w przypadku kobiet, które nie wiedząc, że są w ciąży zwalniały się z pracy (bądź w drodze porozumienia stron, bądź składając wypowiedzenie), a już po tym dowiadywały się o swoim stanie. W wyroku z 23 września 2014 r., II PK 269/13 SN wskazał, m.in.: „Pracownica rozwiązująca umowę o pracę za porozumieniem stron może uchylić się od skutków własnego oświadczenia woli. Prawo to nie jest jednak bezwarunkowe. Po pierwsze, zatrudniona powinna pozostawać w błędzie co do okoliczności faktycznych. Stan taki ma miejsce wówczas, gdy zatrudniona w chwili składania oświadczenia woli była w ciąży i nie miała o niej wiedzy.”

Błąd co do treści czynności prawnej nie powoduje z mocy prawa nieważności tej czynności. Zgodnie z art. 88 k.c. uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli, które zostało złożone innej osobie pod wpływem błędu, następuje przez oświadczenie złożone tej osobie na piśmie, a uprawnienie do uchylenia się wygasa z upływem roku od wykrycia błędu. Oznacza to, że usunięcie skutków błędnego oświadczenia woli wymaga aktywnego działania osoby, która działała pod jego wpływem. Co więcej, ustawodawca wskazał, że uchylenie się od skutków błędnego oświadczenia jest uprawnieniem, a nie obowiązkiem.

Podstęp

Jako że podstęp jest działaniem celowym drugiej strony, która dąży do wprowadzenia w błąd (najczęściej w celu uzyskania określonej korzyści) prawodawca przewiduje pewne mechanizmy ułatwiające powołanie się na podstęp jako wadę oświadczenia woli. Zgodnie zatem z art. 86 § 1 k.c.,

jeżeli błąd wywołała druga strona podstępnie, uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu może nastąpić także wtedy, gdy błąd nie był istotny, jak również wtedy, gdy nie dotyczył treści czynności prawnej.

Skoro podstęp jest postacią błędu, to do podstępu zastosowanie znajduje przywołany wyżej art. 88 kodeksu cywilnego.

Groźba

Kolejną wadą oświadczenia woli regulowaną w przepisach kodeksu cywilnego jest groźba. Zgodnie z art. 87 k.c. kto złożył oświadczenie woli pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, ten może uchylić się od skutków prawnych swego oświadczenia, jeżeli z okoliczności wynika, że mógł się obawiać, iż jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe. Tak rozumiana groźba zawiera w sobie dwa elementy. Zewnętrzny, czyli postępowanie podmiotu, który straszy negatywnymi skutkami w razie innego niż żądane zachowania ofiary groźby, i wewnętrzny, czyli strach i obawa osoby, która składa oświadczenie woli.

Należy podkreślić, że bezprawną jest groźba podjęcia działania sprzecznego z prawem lub dobrymi obyczajami. Nie jest nią z kolei przedstawienie drugiej stronie informacji o skutkach jej działania, nawet gdy będzie to polegało na podkreśleniu negatywnych konsekwencji takiego zachowania, które jednak są zgodne z prawem. Np. nie jest groźbą karalną zaproponowanie pracownikowi podpisania porozumienia rozwiązującego umowę o pracę przy jednoczesnym wskazaniu, że w razie odmowy czeka go tzw. dyscyplinarka, jeśli zachowanie pracownika obiektywnie uzasadnia rozwiązanie umowy o pracę bez wypowiedzenia.

Postępowanie osoby, która złożyła oświadczenie woli pod wpływem groźby, jest analogiczne do tego, które dotyczy osoby działającej pod wpływem błędu. Oznacza to, że cofnięcie skutków takiego oświadczenia nie następuje z mocy prawa, a w drodze uchylenia się od skutków prawnych złożonego na piśmie, przy czym uprawnienie takie wygasa z upływem roku od chwili, kiedy stan obawy ustał.

dr Jakub Szmit to starszy specjalista w Zespole Prawnym KK NSZZ Solidarność